

b) *Csapatpáncélos támadás kevésbé szervezett elhárítás esetén.* (Találkozóharc, üldözés, visszavonulás, mozgó tartalék.)

Ily támadások lényegi részét e fejezet általános részében már röviden ismertettem, s az előkészületek során ennek az alkalmazási módnak azért szántam külön fejezetet, hogy az előkészítés és tervszerűség fontosságára külön is felhívjam a figyelmet.

Természetes, hogy ezeknél az alkalmazási módoknál sokkal rövidebb és egyszerűbb előkészítés is megfelel, de az alkalmazás tervszerűsége itt is elengedhetetlen követelmény. Az előkészítés alapja ugyanaz, amit e fejezet a) részében ismertettem, a harchelyzetnek és a rendelkezésre álló időnek megfelelő mértékben csökkentve. Az egyes alkalmazási módokat konkrét harchelyzetek és feladatok beiktatásával kellene ismertetnem, hogy valamiképpen is támpontot tudjak adni, hogy mely harcselekménynél mily módon kell megszerveznünk a csapatpáncélos alkalmazást.

Ugy érzem, hogy mindazok, akik a csapatpáncélosok alkalmazását az a) részben ismertetett módon magukévá teszik, különösebb nehézség nélkül megtalálják a kevésbé szervezett, vagy még meg nem szervezett páncélelhárítás esetén is a helyes alkalmazás módját.

Beleznay István

AZ 1848/49-ES SZABADSÁGHARC HONVÉDSÉGE

A szabadságharc kitörésének első időszakában sem Magyarországon, sem pedig az e időben külön területnek számító Erdélyben magyarnak mondható rendes sorhadi katonaság nem volt. Az osztrák császári ház ismeretes nemzetiségi egyensúly politikájának megfelelően az egész országban idegen nemzetiségi területekről kiegészített katonaság állomásozott, míg a magyar kiegészítésű cs. kir. serezek részben lengyelországi helyőrségekben voltak elosztva, részben pedig Radetzky tábornagy hadseregében Olaszországban harcoltak. A Magyarországon állomásozó cs. kir. haderő kötelékébe a szabadságharc kitörésének időpontjában 43 gyalogos zászlóalj, 122 lovasszázad és különböző helyőrségekben ütegeként elosztva az 5. (Bervaldo) tüzérezred tartozott.

Ismeretes, hogy a szabadságharc kitörésének első időszakában az események az uralkodó által szentesített új magyar alkotmány és az uralkodóház jogfolytonosságának jegyében alakultak ki. De az oszták reakció aljas és kétszínű politikájának lényege éppen az volt, hogy kevéssel azután, hogy a királyi szentesítéssel kinevezett első magyar felelős miniszterium hivatalba lépett, megindította a nemzetiségek magyarellenes mozgalmát Erdélyben, a Bácskában és a Felvidéken. A belháború jellegével bíró sovíniszta nemzetiségi lá-

zongásokkal szemben a magyar kormánynak magyar katonaságra volt szüksége. Így született meg az első tíz gyalogzászlóalj és egy üteg, melyet a felállítást elrendelő törvény és kormányrendeletek *nemzeti őrsereg* vagy *nemzetőrség* elnevezéssel ruházott fel. Az alakulatok teljesen a cs. kir. hadsereg szervezetével azonos módon alakultak meg. Számuk azonban, mire a belbiztonság érdekében bevetésükre csakhamar sor került, tetemesen felszaporodott azokkal a magyar kormány által külföldről hazarendelt csapattestekkel, melyek örömmel tettek eleget a nemzet hazahívó parancsának. A hazakereszt és a magyar kormány joghatálya alá került csapattestek eleinte eredeti jellegüket, elnevezésüket, sőt számozásaikat is változtatlanul megtartották, miközben az újonnan felállított honvédszászlóaljak száma július hónap folyamán még négygyel szaporodott. A szabadságharc későbbi időszakában azután a volt cs. kir. magyar kiegészítésű gyalogezredek zászlóaljanként beleolvadtak a honvédszászlóaljak közé. A honvédszászlóaljak száma a szabadságharc befejezésekor elérte a 148 számot. A cs. kir. gyalogezredek gránátoszászlóaljai mint önálló honvéd gránátoszászlóaljak soroltattak be. Új rendszerű honvédegyenruhájukhoz megtartották az osztrák hadseregben viselt, gránátos szakképzettségi felszerelésükhöz tartozó medvebőrsüvegeiket. A hazakerült cs. kir. vadászászlóaljak viszont a régi hadseregbeli világos-kékesszürke egyenruha színét tartották meg, zöld vitézkötéses zubbomnyal. A régi osztrák magas vadászcákót kakastollas magyar vadászkalpag pótolta. Mindezeknek csak az az érdekessége, hogy kitűnik belőle, hogy a honvédséghez átkerült cs. kir. csapattestek is megőrizték fegyvernemük egyenruházatában kifejezésre jutó hagyományait. Egyebekben az újonnan felállított nemzetőri, illetve átkerült későbbi honvédszászlóaljak nemcsak szervezetükben voltak azonosak az osztrák gyalogzászlóaljakhoz, hanem szolgálati- és gyakorlati szabályzatukban is. Eltérés legfőképpen csak a szolgálati nyelv és a vezényszó magyarsága volt.

A honvédség felállításának első pillanatától kezdve komoly gondot okozott az új magyar csapattestek felszerelése. A nemzeti őrsereg veresszinóros kávébarna atillából és kék magyar nadrágból álló egyenruházatát az országos textilhiány keretei között kellett megoldani. Mint lehetőség kínálkozott az 5. tüzezred raktáraiban, valamint a budai főhadparancsnokság óbudai ruharaktárában több évre előkészített, illetve biztosított osztrák tüzezregyenruha (kávébarna zubbony, kék nadrág) anyaga, oly nagy mennyiségben, hogy az az első honvédalakulatok egyenruhaszükségletének biztosításához elegendő volt.

A nemzeti őrsereg vagy nemzetőrség elnevezés azért vált csakhamar alkalmatlanná, mert könnyen összetéveszthető volt a nem mozgó őralakulatokkal, melyek a városokon belül mint polgárőrség látták el a biztonsági szolgálatot. Ezért tértek át a mozgó nemzetőrség számára a „honvéd” elnevezés használatára, mely szó Kisfaludy Károly „Élet korai” című akkori igen kedvelt költeményének „Nem csügged a honvéd, tisztjét teljesíti” sorából származik.

Amint erről az előbbieken már említés történt, a honvédszászló-

aljak és egyéb csapattestek szervezése teljesen osztrák mintára ment végbe. A 155 főt kitevő gyalogszárad 4 szakaszra tagozódott. A szakaszok elnevezése a szabadságharc első időszakában „tized” volt. Két szakasz, illetve tized mint félszárad önálló alkalmazási egységet is képezett. A gyalogzászlóalj 6 századból állott. A honvédgyalogság csapatteste a zászlóalj volt.

A honvédség huszáralakulatainak zöme ugyancsak a cs. kir. lovasságból került át magyar oldalra. Ezek, eltérően a gyalogságtól, úgy eredeti magyarjellegű egyenruhájukat, mint ezredjellegüket a szabadságharci honvédség kötelékében is megtartották. A honvédhuszár ezredék, az osztrák lovasezredékhez hasonlóan 4 osztályból állottak, osztályonként 2—2 lovasszázaddal. A huszárszázadok állománya 150—180 lovas között váltakozott. A külföldön állomásozó cs. kir. huszárezredék kettő kivételével engedéllyel, vagy szökve, de hazajöttek Magyarországra. De ezeken kívül több új huszárosztály és ezred került felállításra a szabadságharc folyamán.

Teljesen jellegzetes egyéni magyar szervezetet talán csak a szabadságharc honvédtüzérsége kapott. Eltérően az osztrák tüzérségtől, az ütegek nem 6, hanem 8 lövegesek voltak. Eredeti magyar különlegességnek mondható, hogy az ütegen belül 6 hatfontos ágyú mellett 2 hétfontos tarack (vetálgú) volt rendszeresítve. De voltak ezen kívül kizárólag tarackos ütegek is. További komoly módosításnak mondható az is, hogy a honvédtüzérség fogatolása és hámszerszám felszerelése sokkal könnyebb volt, mint az osztrák tüzérségé. A honvéd ágyúfogatok hajtófelszerelése ugyanis eltérően a láncokból összeállított osztrák fogalváz anyagtól, ahol az csak lehetséges volt, szíjjzatokkal volt pótolva, amely a honvéd ütegek mozgási képességét tetemesen növelte.

A honvédtüzérség löveganyaga a szabadságharc aránylag rövid időtartamához képest sokféle és változatos volt. A tábori tüzérség löveganyaga 3, 6, 12 és 18 fontos ágyúkból és 6 fontos lovaságyúkból állott. A kétfajta lövegből alakított ütegek főként abban különböztek egymástól, hogy a gyalogütegeknél a kezelő tüzérek meneteltek a lövegek mellett, míg a lovasütegeknél a kezelők részben a nyeregüléssel ellátott lövegtalpon és a mozdonyon ültek, részben pedig lóháton követték a löveget. Volt a honvédtüzérségnek 7 és 10 fontos gyalogtarackja és 7 fontos lovassági tarackja is. Különös érdekessége volt a honvédtüzérségnek két hegyiágyús ütege, melyek (egy és három fontos hegyiágyúkkal) Inczedy László portyázó dandárának hadrendjébe tartoztak. Még érdekesebb különlegessége volt a honvédtüzérségnek a röppentyű üteg, amely három és hat fontos röppentyűlövedékeit egész 2200 lépés távolságra lőtte ki. Az első kísérletek a röppentyűvel egy az iglói csatában magyar kézre került osztrák röppentyű felhasználásával a pesti Ludoviceum „hadi főtanoda” hatalmas kertjében folytak.

Az erősített helyek löveganyagából került a honvédtüzérség felszerelésébe a nehéz tüzérségi löveganyag, amely különböző súlyú lövedékű ostromló lövegekből, valamint bombamozsarakból állott.

A délvideki nemzetiségi felkelők ellen alkalmazott első magyar

seregtest létszáma mindössze 15.000 ember volt. Az első hadműveletező magyar seregtest 13 gyalogsági zászlóaljra, 4 lovasezredre és 6 ütegre tagozódott. A magyar hadsereg (csoport) önálló hadműveleti alkalmazás céljára 4 dandárból állott. Az első hadműveleti időszakban a dandárokön belül a gyalogzászlóaljak, huszárszázadok és ütegek számának egymás közötti aránya 1—2¹/₂ volt. Ez az arány azonban a további hadműveletek során 1—1—1 aránya vissza-, illetve kifejlődött.

A honvédtüzérség erejét az egész szabadságharc alatt nem annyira a rendelkezésre álló lövegek száma, semmint inkább a tüzérségi löszerkészlet erősen korlátozott kiszabata határozta meg. A tüzérségi löszerkben fennállott nagymérvű hiány mindvégig rányomta bélyegét a honvéd ütegek harcászati alkalmazásának lehetőségeire. A honvédség szervezési és anyagi helyzetére jellemző, hogy a Schwechat és Pozsony közötti hadműveletek során Görgey 1848 november 17-én kelt levelében arra kérte Kossuthot, hogy a beígért utánpótlások során több ágyút ne küldjön hadserege részére nyilvánvalóan azért, mert nem volt megfelelően kiképzett elegendő tüzérszemélyzete és löszere.

A kezdetben rendszertelenül rögtönzött hadműveleti seregtest szervezések során majdnem meglepetésszerűen hat, hogy már a komolyabb hadműveletek megindulásának kezdetekor találkozunk a honvédség kötelékében egy aránylag magas seregtest szerepével. Ez Móga altábornagy (vagy ahogy őt emlékirataiban Görgey célzatosan említi, „Móga császári altábornagy“) hadteste. De ugyancsak a helyzetre jellemző, hogy ez a „hadtest“ a hadműveletek kezdetekor még nem tagozódott kisebb hadműveleti egységekre, hanem 20.000 főnyi állománya mellett is csak rögtönzött alakított csoportokból állott, melyek mindegyike 3—8.000 főnyi erővel egy ezredes vagy tábornok parancsnoksága alatt folytatta hadműveleteit. A hadseregszervezési fogalmak rugalmas és sémamentes alkalmazását bizonyítja az is, hogy a Móga-hadtest hadműveleteivel egyidőben harcoló Perczel „hadtest“ létszáma alig haladta meg az 5.000 főt. Érdekes az is, hogy ugyanakkor Perczel saját seregtestén belül Gáspár András huszárezredesről egyik hadműveleti jelentésében mint hadosztályparancsnokról tesz említést.

Ugyancsak Móga altábornagy parancsnoksága alatt állott az a honvéd seregtest, amely október 29-én azzal a céllal indított támadást Schwechat ellen, hogy a Windischgrätz herceg tábornagy által ostromolt Bécsot felmentse és az ottani forradalmat győzelemre vigye. Ennél az alkalmazásnál a Móga hadtest már világosan meghatározott dandárookra volt tagozva, melyeknek mindegyike 4 gyalogos zászlóaljból, 4 huszárszázadból (kivéve Répássy János ezredes parancsnoksága alatt álló dandárt, melynél a lovaszöm 16 huszárszázad volt összpontosítva) és 16—24 ágyúból állott.

A szabadságharc honvédségének igen fontos és katonailag nagyteljesítményű része volt a *népfelkelés*. Ezek az alakulatok csak abban különböztek a többi rendes sorhadi csapatestektől, hogy rendszerint rendes csapatkötelékeken kívül, kisebb kötelékekben végezték rendszerint alkalmi harcfadataikat, legtöbbször a legegyszerűbb harc-eszközökkel.

Az első irreguláris szabadcsapat szervezője a szabadságharc alatt Görgey volt, aki kaszás szabadharcosait s legkorszerűbb alkalmazási elvekkel, magyarányú hadművelleti feladatok sikeres végrehajtására használta fel, Csepel sziget katonai biztosításától kezdve a Jellachich főhadserégével egyesülni törekvő Róth és Phillipovics dandárok kikényszerített fegyverletételéig. Guerilla alparancsnokaihoz kibocsátott, a legkorszerűbb partizánháború célkitűzéseit egybefoglaló utasítása így szól:

„A népfelkelés nyílt csatában, rendes katonaság ellen, kivált ha az tüzérséggel is bír, éppenséggel nem használható. Ezért a *nyílt csatát*, amennyire lehet, kerülni kell. Ágyúlőtávolságon kívül az ellenséget egyre váltakozó nagyobb tömegek által folyvást háborgatni, az ellenség hadműködési körébe eső legfontosabb közlekedési eszközök, mély utak, hidak, töltések stb. elrombolása, nemkülönben a kezűügyében lévő szállítóeszközök eltávolítása által mozdulatait egyre gátolni, a legközelebbi vagy közeli élelmikészletek fölemésztése vagy eltakarítása által az ellenségre mindennemű nélkülözést, pusztító éhséget hozni: ezek azok a teendők, amelyekre a népfelkelés működése szorítkozzék.“

Görgey eme utasítása 1848 október 3-án kelt és csak a délvidéki népfelkelés alárendelt alakulataira vonatkozott. Ezt a rendelkezést terjesztette ki Kossuth, mint az Országos Honvédelmi Bizottmány elnökének december 18-án kelt „Felhívás“-a a szabad mozgó guerilla csapatok szervezésére. Mindjárt bevezetésként leszögezte: „A szabadság harcának népharcnak kell lenni“ és lényegében a Görgey-féle utasítással azonos rendelkezéseket tartalmaz. Ez a felhívás terjesztette ki a partizánháborút az egész ország területére, melynek során szabadcsapatok egész tömege folytatta meglepetésszerű vállalkozásait, legtöbbször az ellenséges arcvonal hátában. A guerilla (partizán) szabadcsapatok úgy gyalogos, mint lovas csoportokból állottak. Fegyvereik, között ott volt az akkor legkorszerűbb belga puskától és a hangtalanul lövő légpuskától kezdve a kiegyenesített kaszáig és a karikás ostorig minden harceszköz.

Megemlítsre méltó még, hogy úgy Görgey, mint alvezérei közül mások között Damjanich az akkori viszonyok között legkorszerűbb megoldással alkalmazták a gyorscsapatok ösét, a szekereken szállított gyalogságot, főként párhuzamos utak felhasználásával az ellenség oldalában és hátában. Nem hiányzott a gyorsanmozgó harceljárás a guerilla szabadcsapatok körében sem, ahol egyes kisebb puskás, sőt kaszás csoportokat szekereken száguldoztatva vetettek be vállalkozásaik során, főképen közlekedési útvonalakon nyíló portyázások végrehajtásánál.

Különlegesen érdekes iskolapéldáját mutatta a sorhadi csapatok és az irreguláris (partizán) szabadcsapatok közötti együttműködésnek 1849 február 5-én Branyiszko hegy elfoglalása. Ennél az ütközetnél Guyon ezredes hadosztályának egyik zászlóalja Plattthy István őrnagy parancsnoksága alatt arcban intézett támadást Schlick osztrák vezérőrnagy védelemre berendezkedett csapatai ellen. Más honvédzászló-

aljak egyidejű támadása mellett az irreguláris felkelőcsapatok (Coronidesz mérnök, felkelővezér parancsnoksága alatt) hátulról törték meg a védők ellenállását, lényegesen megkönnyítve a támadás előrehaladását. Az ütközet emlékére Guyon ezredes a 33. honvédzászlóaljnak egy „Branyiskó 1849 február 5-én“ felírású fehér zászlószalagot adományozott, melyet a Magyar Honvéd Hadimúzeum ma is őriz.

A hadműveleti kötelékek, hadrendi sorolások és erőviszonyok a honvédségnél az egész szabadságharc alatt elég bizonytalanok voltak és a ma meglévő egykorú hadrendekből és létszámjelentésekből kitűnik, hogy ugyanaz a csapattest gyakran szerepelt más-más hadműveleti egység kimutatásaiban. Ennek tulajdonítható, hogy időnkénti átszervezések alkalmával változatlan erőviszonyok mellett ugyanaz a seregtest más és más meghatározást kapott, nyilvánvalóan a központi nyilvántartási adatok pontatlansága folytán.

Görgey emlékirataiban (XXII. fejezet) említi, hogy a 15—16.000 főnyi létszámú, parancsnoksága alatt álló Feldunai hadtest a debrecenben február 12-én kelt hadügyminiszteri rendelettel egyik napról a másikra, hadrendjének és létszámának megváltoztatása nélkül „Magyar királyi 16. hadosztály“ elnevezést kapta. Mindez az erőviszonyokra vonatkozó központi nyilvántartás teljes bizonytalanságán kívül bizonyos személyi ellentétekre is enged következtetni, amely vezető politikai személyiségek és a honvédség élén álló katonák között — sajnos — fennállott.

A szabadságharc honvédségének csúcsszervezését Görgey hadügy-

Egy honvéd hadtest a Görgey féle szervezés szerint.

Hdt. pság.	 1.			
Ho. pság.	 1.	 2.	 3.	Hdt. közveihen
Gyalogság	    	    		
Lovasság			       	
Tűzerő				 
Össesen:	10 gy.zlj. - 10 hu.sz.d. - 5 üteg			

minisztersége, majd főparancsnoksága alatt érte el. Az ő eddigi haditapasztalatai alapján egy honvéddadtest hadrendje 10 gyalogzászlóalj, 10 huszárszázad és 5 üteg erejéből állott, amely összesen 8.000 gyalogost, 2.000 lovast és 40 ágyút jelentett.

A honvédség a csúcsszervezést jelentő legmagasabb állományát és harcértékét az 1849. év nyári hadjárat eseményei során érte el. A mai idők szemszögletéből nézve is majdnem érthetetlen, hogy hogyan sikerült a nemzetnek a szabadságharc súlyos, reákenyszerített küzdelmeiben a személyi és anyagi erőforrások végső latbavetésével azt a hatalmas teljesítményt felmutatni, amelyet a szabadságharci honvédségünk eme szervezete jelentett.

Honvédségünk eme csúcsszervezetében nagyjában a következő seregtestekre tagozódott:

I.—IX. számokkal megjelölt kilenc hadtest, nagyjában az ismertetett tagozással.

A kilenc hadtest köteléken kívül:

Inczedy László ezredes portyázó dandárja (3 gy. zlj.—3 lov. szd.—3 ü.)

Stein Miksa gyulafehérvári ostromdandárja (5—2—8)

Szemere Bertalan országos biztos parancsnoksága alatt a felsőmagyarországi védereg (8—0—0)

Perczel Miklós ezredes pétervárad-i őrserege (5— $1\frac{1}{2}$ —0)

Guyon Richárd tábornok tartalék hadteste (12—8—3)

Kmetty István ezredes hadosztálya (6 $\frac{1}{2}$ —8—3)

Horváth Ferenc alezredes „szállongó csapat”-a (2—4—1)

Görgey Ármin alezredes „mozgó hadoszlop”-a (2—1—0)

Benitzky Attila alezredes „mozgó hadoszlop”-a (2—1—1)

Olasz légio (1 $\frac{1}{2}$ —1—0)

Folyamierők: 3 felfegyverzett gőzös és Rochlitz utászfőhadnagy 12 ágyús csajkája.

A magyar szabadságharc százéves évfordulójának bevezető ünnepélyeként már ez év március 15-én a budapesti (Pest vármegyei) megyeháza történelmi levegőjű dísztermében és más helyiségében egy *Magyar Szabadságkiállítás* nyílik meg. A kiállítást a Magyar Partizánok Bajtársi Szövetsége és a Magyar Partizánbarátok Szövetsége a *Magyar Honvéd Hadimúzeum* támogatásával rendezi. A kiállításon számos magyar szabadságmozgalmi történelmi emlékekkel együtt első ízben kerül majd bemutatásra a magyar polgári és katonai érdeklődő közönség számára hatalmas falitáblákon a szabadságharci honvédségünk teljes hadrendje és egy átnézet a haditermelés összes ágazatát felölelő hadiüzemekről, amely a honvédség anyagi szükségleteit fedezte. A kiállításra kerülő érdekességek új és végre helyes képet fognak nyújtani a demokratikus magyar társadalom számára arról, hogy mennyi harcba, vérbe és mennyi áldozatba került a magyar függetlenség, a magyar demokrácia és a magyar szabadság kivívása.

Dezsényi Miklós